

# STATENS NATUROPPSYN ÅRSRAPPORT 2013



STATENS  
NATUR  
OPPSYN



# Innhold

Forord .....	3
Ungdom med ulv på timeplanen .....	4
Skarveskolen – et naturveiledningsprosjekt i grunnskolen .....	8
Ei krasafaren steinbu .....	10
Brubygging .....	12
Skjøtsel i Øvre Forra .....	14
Sitkagran og buskfuru truer verneområdene .....	16
Overvåking av kongeørn .....	20
Kurs i skadefelling og lisensjakt .....	22
Endring av Naturoppsynsloven .....	24
Endring av Lakse- og innlandsfiskloven .....	25

## SNO i 2013

3 avdelinger og 7 seksjoner .....	26
301 faste ansatte bosatt i 166 kommuner .....	27
248 millioner til fordeling .....	27
54,1 millioner i tiltak i verneområdene .....	28
149 671 timer naturoppsyn .....	29
40 650 veiledet og informert .....	29
16 millioner til Fjelltjenesten, fjellstyrene og bygdeallmenningene .....	30
13 518 artsobservasjoner registrert .....	30
143 fjellrevvalper i 23 kull .....	31
4 store rovdyr kartlagt og overvåket .....	32
344 dyr tatt ut ved felling .....	32
7675 meldinger om rovviltskader .....	33
196 anmeldelser .....	34
3632 medieoppslag .....	35

Bilde denne side: Foto: Kristoffer Ullern-Hansen

Forsidebilde: Olav Inge Edvardsen etter fullført tokt på lakseoppsyn ved Smøla, med SNO-båten Måken og skipshunden Luna. Foto: Jan Arve Ødegård

Baksidebilde: Frodige våtmarker i Sogn. Foto: Liv Byrkjeland

# Forord

Årets årsrapport fra SNO er som tidligere: et knippe smakebiter fra naturoppsyn og naturveiledning rundt i hele landet. 2013 var et år med mange store og små endringer for organisasjonen, men denne årsrapporten viser at vårt feltapparat leverer "business as usual", og evner å tilpasse seg endringer på en glimrende måte.

Et endringens år – allerede fra årets start var SNO sentralt travelt opptatt med å flytte kontor og lager fra Tungasletta til nybygget hus på Brattørkaia. Som vedtatt ble ny SNO-organisasjon iverksatt fra 1.3, men uten alle ledere på plass. I tillegg valgte SNO-direktør Reidar Andersen å gå over i ny stilling ved NTNU, og vi måtte "holde fortet" som best vi kunne. En periode med forberedelse til sammenslåing fulgte, før vi fra 1. juli ble nytt Miljødirektorat. Samtidig ble de to direktoratenes budsjettkapitlene slått sammen, og SNOs "eget" kap 1426 en saga blott. Smått om senn er nyrekrutterte ledere i funksjon, og ny SNO-direktør Pål Prestrud var på plass fra 1. desember.

I løpet av 2013 ble det vedtatt flere vesentlige endringer med hensyn til utførelsen av tilsynsarbeidet i felt. Først kom endringer i lakse- og innlandsfiske- loven, og i juni ble det vedtatt viktige presiseringer av hjemlene i naturoppsyns- loven. Diskusjoner om rekkevidden av hjemlene har tidligere vært kilde til krevende diskusjoner med omverdenen og til dels problematiske oppsynssituasjoner. Klima og miljødepartementet har gjort en god jobb og bidratt til viktige avklaringer.



Foto: Geir Otto Johnsen

Som dere vil se i rapporten er det gjennomført mange innholdsrike felt- dager. Spennende skjøtsels- og tilrette- leggingstiltak i verneområdene er kommet i gang gjennom god dialog med FM og nasjonalpark- og verneområde- styrene, og vi bygger etter hvert viktig metodekompetanse om slike tiltak. Dette har vært første driftsår for naturveiled- ning rettet spesielt mot rovviltområdet. Vi har også prioritert innsats med å bygge

lokal fellingskompetanse slik rovviltforliket forutsetter.

I SNOs organisasjonsutviklingsprosess har vi lagt vekt på å bygge strukturer som understøtter SNOs rolle som leverandør av felldata til forvaltningen. Gradvis ser vi at det åpnes for bestilling av nye priori- terte feltoppgaver som SNO kan utføre. I 2013 ble kongeørnovervåkning iverksatt som et slikt nytt SNO-opdrag.

Medieoppslagene om feltvirksomheten øker, og det er tydelig at SNOs felt- personell i mange sammenhenger er Miljødirektoratets ansikt utad. For 2013 viser statistikken at mange treffer natur- oppsynet i felt, at naturveiledning- arbeidet når ennå flere, og at oppslag i medier har stort omdømmebyggende potensial. I 2013 er vi spesielt fornødt med flere innslag i programmet "Ut i naturen" og med anledningen til å bidra i programserien "Norske naturperler".

Vi vil også benytte anledningen til å takke gode samarbeidsparter i fjellstyrene, bygdeallmenningene og Statskog fjell- tjenesten for innsatsen i nok et arbeid- somt feltår.

Anne Berit Pettersen  
Konstituert SNO-direktør

# Ungdom med *ulv på*

29 ungdommer fra Ulsrud videregående i Oslo har fått ferten av ulv, i skoletida. Statens naturoppsyn har satt elevene på sporet, og kommende skoleår kan flere komme til å nyte godt av opplegget



Naturveiledning rovdyr med elever fra Ulsrud vgs, i Bjørneparken. Tema: gaupe- og jervskinn.

Et ulvepar har etablert seg i Østmarka i Oslo, i friluftsområdet til én million nordmenn, og i fjor fikk ulvene valper. Hvem er disse ulvene, og hvordan påvirkes folk av å ha ulven som nabo? 29 førsteklasinger fra Ulsrud videregående skole er i ferd med å tilegne seg førstehånds kunnskap, takket være et samarbeid om naturveiledning mellom skolen og Statens naturoppsyn (SNO).

### Øker innsikt og mestring

– Naturveiledning er en tematisk formidlingsform, hvor vi benytter direkte opplevelser og aktiviteter ute i naturen.

Hensikten er å stimulere til refleksjoner, økt innsikt, mestringfølelse og positive holdninger overfor naturen, sier naturveileder Ida Glemminge i SNO.

For elevene med naturveiledning på timeplanen er all undervisning i naturfag og deler av undervisningen i matematikk, norsk og kroppsøving knyttet opp til ulv generelt og Østmarka-ulvene spesielt. Én gang i måneden gjennom hele skoleåret foregår undervisningen ute i skogen. For skolen er selve naturveiledningen kostnadsfri.

### Vil utvide til fire klasser

Ifølge Glemminge har denne undervisningsformen vært populær. Faktisk har det fungert så bra at skolen til neste

Naturveileder rovdyr med elever fra Ulsrud vgs. i Bjørneparken. Tema: skallene forteller.



# Timeplanen



Naturveilederen med elever fra Ulsrud vgs.  
Fjellrevmating på Langedrag.

*Hensikten med naturveiledning er å stimulere til refleksjoner, økt innsikt, mestringfølelse og positive holdninger overfor naturen*

skoleår ønsker å utvide prosjektet til å gjelde alle fire årstreklasser innen studieforberedende utdanningsprogram.

– Det er så lett å lære når det skjer på denne måten, er blant tilbakemeldingene elvene gir. Målet er å få flere til å

velge realfag, og mange har sagt at de vil satse på studier i den retningen, sier Glemminge.



### Minister på besøk

Klima- og miljøvernminister Tine Sundtoft har fattet interesse for samarbeidet, som kobler sammen forvaltning, forskning og utdanning. Forleden var hun og rovdryrforsker John Odden fra Norsk institutt for naturforskning (NINA) med i marka, for å se hva viltkameraet NINA har gitt klassen ansvar for har fanget av dyr den siste måneden.

– Elevenes møte med egen nærnatur har vært en spennende oppdagelses-

reise. Vi startet med å dra vekk fra T-bane og asfalterte veier, og ut i skogen. For mange var det en stor utfordring bare å være ute i naturen; å sette seg ned på et reinskinn på bakken, ta og føle på ekte skinn og se fotavtrykk fra rovdyr og byttedyr. Opplevelsen av bålryk i øynene, barnåler i nakken og etter hvert snø i støvlene var også ganske ny, sier Glemminge.

### Nærkontakt med ulv

Ingen i klassen hadde sett ulv, annet enn på TV eller internett. Glemminge tok ungdommene med på en to dagers ekspedisjon i den norske fjellheimen, og

Klima- og miljøvernminister Tine Sundtoft ved viltkamera på Ulsrud i Østmarka.

*For mange var det en stor utfordring bare å være ute i naturen. Opplevelsen av bålryk i øynene, barnåler i nakken var også ganske ny.*



Naturveiler med elever fra Ulsrud vgs. Inne i ulvehegnet, Langedrag.

de opplevde noen fantastiske møter med dyra i Langedrag naturpark og Bjørneparken i Flå. På Langedrag har de fire lite sosialiserte ulver. Dette er parkulver som ikke er vokst opp blant mennesker, men som gjennom flere år er blitt vant til at grupper med tobeinte kommer inn i innhegningen og sitter rolig der.

Med følelsesregisteret på høygir ble alle med inn i ulvehegnet. I en hel time satt ungdommene sammen i en ring, og hadde fire svært forsiktige ulver vandrende rundt seg. En utilsiktet brå bevegelse med en hånd eller et plutselig host, og ulvene skvatt flere meter bakover.

– Den gjensidige respekten var stor, men ulvene var faktisk mer redd for elevene enn det elevene var for ulven, sier Glemminge.



Naturveiler med elever fra Ulsrud vgs. Oppsetting av viltkamera i Østmarka.

### På tur i ulvreviret

I løpet av vinteren blir det en ulvesporetur i marka, hvor elevene får lære om ulvens adferd og biologi ved å lese og tolke historiene ulvenes spor har skrevet i snøen. Til våren blir det overnattingstur inne i ulvreviret. Da får de vite hva som

trenge av klær og utstyr for å sove ute, og hvordan tenne bål, lage mat og setter opp lavvo. Og hvordan føles det egentlig å være ute i ulveskogen?

# Skarveskolen

## – et naturveiledningsprosjekt

I Hol kommune i Buskerud, like innunder Hallingskarvet nasjonalpark, satses det friskt på å bruke naturen som klasserom.

I 2014 blir det 5-års jubileum for dette unike samarbeidsprosjektet der barneskolen, fylkeskommunen og Statens natur- oppsyn jobber med et felles mål. Vi ønsker at unge mennesker skal bli glad i naturen og like å være en del av den. I tillegg er målsettingen at 6-trinnet skal lære mer om nasjonalparken, jakt og fangsthistorien, støslivet samt den spennende historien rundt byggingen av Bergensbanen.



*Vi ønsker at unge mennesker skal bli glad i naturen og like å være en del av den*

Fint vær på sykkelturen fra Finse til Haugastøl gjør dagen fullkommen. Her er det god matpause i Storurdi.

Dersom noen ikke har mulighet til å gå selv skaffer vi hest. Parolen er «alle skal med». Naturveileder Kjersti Follesøy leier hesten.



# i grunnskolen

◀ Hol kommune stiller med Bjørn Furuset. En formidler og naturvenn av dimensjoner.

↳ Kjetil Larsgard på Gurostølen lar elevene få smake mjølk rett fra mjølkjetanken. En ny opplevelse for mange. Foto: Anne Øvrejordet

✓ Buskerud fylkeskommune ved kulturminnevernet deltok for første gang i Skarveskolen i 2013. Dette var meget vellykket og vi håper det kan bli et samarbeid også i årene som kommer.

Tekst og foto: Petter Braaten

Skarveskolen gjennomføres hvert år like etter skolestart om høsten og gir elevene en unik mulighet til å komme i gang på en sunn og interessant måte.

En høytidelig åpning i kinosalen med bilder, film og foredrag første dag setter standarden og øker forventningene så vel hos barna som hos lærerne.

Sykkelturen fra Finse gir en unik mulighet til å se nærmere på rallarhistorien og byggingen av Bergensbanen. Før vi drar fra Finse besøker vi også Rallarmuseet.

Vi gjennomfører to dager der gruppa deles mellom fottur i Hallingskarvet med flotte naturopplevelser og fokus på jakt og fangst, og den andre dagen der stølslivet og bruken av naturens ressurser står i fokus.



Ved østenden av Hallingskarvet er det et godt bevart fangstanlegg som brukes i undervisningen. Her får elevene vite noe om hvordan fangst på villrein foregikk for 1200 år siden. Foto: Bjørn Furuset



For å komme opp på selve Hallingskarvet bruker vi den tilrettelagte stien fra Prestholt. Toppen er på ca. 1700 meter.

# Ei krasafaren



Steinselet ved Skogadalsbøen før restaurering i 2009.

Det begynte slik som så ofte før her vest i Jotunheimen, vi var mange som gjekk rundt å tenkte på det og prata om det. Heilt til vi ein dag drog innover Utladalen for å sjå på det ilag. Denne gongen var det det store steinselet på Skogadalsbøen som stod for tur, ei krasafaren steinbu som få lenger trudde kunne reddast.

Når sant skal seiast såg det temmeleg håplaust ut, forfallet var på god tur til å bryte ned både steinmurar og treverk. Det einaste som var noko lunde intakt var den gamle deleveggen i furu, mellom innselet og skuten (ytreselet). Den var truleg den eldste på heile bygget, opphavleg henta opp frå Holmestadselet i Vormeli lenger nede i dalen. Det er eit mysterium kvar desse furustokkane i si tid kom ifrå den gongen dei vart nytta nede i Utladalsholet, som mange nede i bygda

kalla Vormeli. Kanskje den mest avsidesliggjande buplassen i landet. Ni timars gange over Keisarpasset til næraste nabo i Opptun i Luster. Her fraus dei ned dei som dauda om vinteren for så å kløvje dei sittanda på hesterygg ned til kyrkja i Fortun på sommarføre. Vormeli låg ikkje berre langt unna folk men også langt unna furuskogen oppe på Vettismorki, og derfor vart bygningane i øvre Utladalen bygd i stein.

Men sjølv om det ser håplaust ut, treng ein ikkje vere motlaus. Vi målte opp og



Store steinselet ved Skogadalsbøen før restaurering i 2011.



Ferdig restaurert steinmur ved Skogadalsbøen 2011

# steinbu

Tekst og foto: Rigmor Solem



*Steinbu Skogadalsbøen,  
ferdig restaurert 2013.*

drøfta ulike løysingar for korleis ein best kunne få oppatt steinmurar, bordveggar og tak. Den gongen bønder ifrå Fortun stølte på Skogadalsbøen, var steinselet husvære og arbeidsplass for budeiene. Eit mindre steinsel står like ved og vart restaurert på 70-talet. Desse gamle bygningane er viktige kulturminne og seier mykje om kulturhistoria knytt til Skogadalsbøen som dei siste 125 åra har vore ei av DNT sine turisthytter i Jotunheimen. Utladalen Sameige er aktive brukarar av øvre Utladalen både når det gjeld sauebeite og jakt, og dei var særst interessert i å få steinselet set i stand. Etter ei ny synfaring sommaren

2011 der forvaltaren frå fylkesmannen, grunneigarar og SNO deltok, vart planane vidare drøfta og SNO fekk i oppdrag å leie arbeidet med restaurering av steinmuren. Sherpaer frå Nepal vart hyra inn og dei reiv ned restane av den gamle og bygde oppatt ny mur i løpet av ei veke.

Året etter var det nye nasjonalparkstyret for Jotunheimen og Utladalen på plass, og styret gjekk inn for å løyve midlar til å få fullført prosjektet. I tillegg løyvde Luster kommune midlar via SMIL-potten. Ein samarbeidsavtale mellom sam-

eiget og DNT Oslo og Omegn kom på plass, og dette gav ålmenta tilgang til å bruke steinbua utanom jaktseongen. Tradisjonshandverkar Nils Teigen frå Lom stod for det vidare arbeidet. Sommaren 2013 vart krona på verket avslutta ved torvlegging og beising. Ei krasafaren steinbu i ny drakt står no og vitnar om eit godt samarbeid der mange har drege lasset i lag, ei verdiskaping i eit verneområde der føremålet seier at ein skal ta vare på både naturmiljøet og kulturminna. Den som no fekk lyst til å sjå kor fint det er på Skogadalsbøen, kan ta turen til sommaren!



## *Fakta*

om Utladalen landskapsvernområde:

Utladalen er dramatisk og vill. Som eit par mil langt øksehogg er dalen Sognefjordens forlenging inn i Jotunheimen. Rundt dalen ligg det høgastliggjande fjellpartiet i landet, med tindar på godt over 2000 meter. Utladalen og dei nærliggjande fjellområda vart verna som landskapsvernområde i 1980, samtidig som Jotunheimen nasjonalpark vart oppretta.

September 2012

# Brubygging

Hvem

Hvilken

Hvor

Hvordan

Hva

Brubygging er et fint ord! Også i overført betydning er det ofte en viktig oppgave for naturoppsynet. Det gode sosiale håndverket som ligger i å bidra til å «bygge bruer» over barrierer, konflikter og holdninger knyttet til naturforvaltningen bør ikke undervurderes. Men det får bli tema for en annen artikkel – DENNE dreier seg om å bygge en HENGEBRU over en stri elv i fjellet. Det kan også være en særs tilfredsstillende utfordring.

Det er mange måter å bygge bruer på – og viktige spørsmål rundt konstruksjonen vil være: hvem skal bruke brua – hvor lang, bred og høy må den være – hvordan er det med snø, vind, isgang? Og viktig – brua må selvfølgelig være trygg og sikker. Andre viktige forhold er: hvem skal eie brua – hvem skal se etter den – hva sier grunneier – hva sier kommunen – hva sier forvaltningsmyndigheten – hvor kommer pengene fra?



Bildene i denne artikkelen viser arbeid med én variant bru – en lett hengebru bygget på wirer og forankret i bolter. Dette er en ganske vanlig gangbru som er bygget mange steder – riktignok med utallige variasjoner hva gjelder materialer, dimensjoner, forankring og kvalitet. Les hva NORCONSULT skriver etter å ha vurdert konstruksjon og materialbruk i sine statiske analyser:

*«Disse enkle hengebruene kan til en viss grad betraktes som midlertidige konstruksjoner der man kan akseptere et visst omfang av havarier, årlig ettersyn, reparasjoner og justeringer. Konstruksjonen har stått sin prøve på en bra måte i fjellet. Med minimal vekt er den økonomisk og praktisk byggbar langt utenfor allfarvei. Materialutnyttelsen er nær optimal. Den kan lett tilpasses terrenget. Miljøhensyn og livssyklus er godt ivarettatt med enkel demontering/uttransport og stort sett ufarlige materialer.»*

Kritiske faktorer er: Hvor stor belastning vil brua bli utsatt for? Er festene i berg eller bakke sterke nok? Og her kommer brubyggerens lokalkunnskap og store ansvar inn. Det gjelder å finne en GOD og SIKKER bruplass! Det optimale er kort spenn (mindre enn ca 40 meter), fast fjell, og god høyde. Og hvordan er

snowforholdene om vinteren? Plassering og høyde må være slik at den ikke blir begravd, eller utsatt for skred eller isgang.

I gamle dager ble bruene ofte «bare bygd»... – så sant man hadde penger til materialer, arbeidsfolk og en grunneier som sa ja. Idag forutsettes selvfølgelig fortsatt at grunneier og evt forvaltningsmyndighet gir tillatelse. I tillegg skal kommunen behandle brubyggingen som byggesak etter plan- og bygningsloven. Det er ingen eksakte standarder eller sertifisering på gangbruer i utmark, og de ansvarlige for et bruprojekt må typisk levere en god prosjektering som viser konstruksjonens styrke, og dessuten søknader om ansvarsrett, både fra byggherre, prosjekterende og fra den som skal bygge.

Ulykker og havarier KAN skje. Heldigvis er det ytterst sjelden at mennesker er involvert hvis slike bruer bryter sammen. Norsk rett er foreløpig slik at det antakelig skal være utvist grov uaktsomhet fra brueiers side for at det skal utløse evt erstatningsansvar for personskade. Men det betyr på den annen side at hvis du eier en bru – så må du ha et godt tilsyn med den!

Et bruprojekt som SNO blir involvert i KAN arte seg slik: Nasjonalparkstyret i Lomsdal-Visten nasjonalpark ber oppsynet om å vurdere mulig plassering og prosjektering av en ny hengebru over Gardselva i tilknytning til

en viktig sti. Første sommer brukes til å finne et egnet brusted.

Om vinteren vurderes snowforholdene. Oppsynet leverer sine anbefalinger og forslag til konstruksjon.



Nasjonalparkforvalter lager avtale med grunneier, og avklarer eierskap og driftsansvar. Forvalter får utarbeidet teknisk prosjektering og søker kommunen om byggetillatelse. Sommer nr to er vi klar for bygging – materialer, bolter, wirer, gjengestenger, skruer, muttere og skiver, boremaskiner, motorsag, hammer og spiker er handlet inn, pakket og kontrollert til minste skruer. For vi skal langt til fjells med helikopter, og det blir dyrt å hente et gjenglemt bor....

Deretter er det to-tre-fire dagers lange arbeidsdager å sette det hele sammen. Hvis vi er heldige er det vær for de gode matpausene med kaffebål og ryggstrek i lyngen – før brua er på plass og vi rydder opp og drar heim.

Og om vi er RIKTIG heldige er brua ikke bare et godt og varig byggverk over Gardselva – men også brubygging mellom nasjonalparkforvaltninga og «fjellfolket» – enten de er fra bygda eller langveisfarende.



# Skjøtsel i Øvre Forra

Gjennom mer enn 2000 år har ressursene i Øvre Forra vært brukt som slåtte- og beitemark, og til utvinning av jern fra myrmalmen. Dette har skapt et kulturlandskap med mange kulturminner i form av setrer, stakkstenger og rester av anlegg fra jernutvinningen. På begynnelsen av 1900-tallet endret bruken av utmarka seg, og de gamle slåttemyrene og engskogene gror til med kratt og skog. I de siste fem årene har SNO på oppdrag fra fylkesmannen i Nord-Trøndelag arbeidet med å restaurere deler av det gamle slåttelandskapet i Øvre Forra naturreservat.

## Vernet

Fra begynnelsen av 1960-tallet og fram til midten 1980-tallet pågikk "kampen" om Forra-området mellom energi- og verneinteresser. Planene om demming av elva Forra og etablering av et stort kraftmagasin mobiliserte mange til å kjempe for vern. Utredningsarbeidet dokumenterte enestående natur- og fjellkulturlandskap med et særdeles variert myrlandskap.

Etter en lang verneprosess ble Øvre Forra naturreservat opprettet i 1990 med formål «å bevare et stort og særpregget myrlandskap med en naturskjønn elvestrekning og å verne om det spesielt rike og interessante fuglelivet, vegetasjonen og annet dyreliv som naturlig er knyttet til området». Området fikk RAMSAR status i 2002. Med sine 108 km<sup>2</sup> i kommunene Levanger, Verdal, Stjørdal og Meråker i Nord-Trøndelag fylke er Øvre Forra en av våre største naturreservater.

## Utmarksslått

Myr- og engslåtten var svært viktig for gårdene før i tida. Høyet fra utmarka ga vinterfor til husdyra, og gjødsel fra fjøs og stall ble deretter brukt på innmarka. Det var vanlig at karene slo og kvinnfolka raka, og ofte var det om lag dobbelt så mange slåttekarer som rakstertausere. Graset ble gjerne slått grytidlig mens det ennå var dogg i gresset. Da biter ljåen best. Rakstertausene bredde graset utover marka til tørking, og kom seinere tilbake for å vende det. Så ble det raka sammen i hauger når det var tørt. Slåttekarer tok hand om haugene, kjemta høyet sammen og satte "seter", små høysåter, og disse ble så samla i høyløer eller satt i stakk. Høyet ble kjørt heim på vinterføre. Med innføringen av kunstgjødsel i jordbruket var det ikke lenger det samme behovet for høyet fra utmarka, og utmarksslåtten avtok utover 1900-tallet.

De fleste steder var det slutt på den tradisjonelle slåtten rundt 1950.



*Utmarksslått*



godt i myrkantene er loppestarr, hårstarr og orkidéene brudespore og kvitkurle.

### Forskning

Det er et nært samarbeid med Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) om skjøtselsarbeidet som gjøres i Øvre Forra naturreservatet.

Mye av forskningen er knyttet til slike forsøksruter, og noen av spørsmålene forskerne søker svar på er:

- Hvordan påvirker slått grasproduksjonen?
- Hvilke planter forsvinner når slått opphører?
- Hvilke planter blir det mer av når konkurranseforholdene endres av slått?
- Hvordan påvirker slått blomstringa hos forskjellige arter?

### Skjøtselsplan

I 1997 utarbeidet Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) på oppdrag i fra Fylkesmannen i Nord-Trøndelag en skisse til skjøtselsplan for Øvre Forra naturreservat med formål å bevare noe av den gamle slåttemarka. Et representativt område på 550 daa med myr og engskoger er prioritert i planen. Skjøtselsområdet er delt opp i delområder med anbefalinger om intensiv skjøtsel med slått hvert tredje år på enkelte arealer og areal med mer ekstensiv skjøtsel som har som formål å holde landskapet åpent.

holdig vatn. Vegetasjonen er artsrik, og domineres av halvgras som bjønnskjegg, myrull-arter og starr-arter, men det finnes også en god del urter med orkidéer som engmarihand, stortveblad og nattfiol. Det slås også engskoger innenfor skjøtselsområdet i naturreservatet. Engskogen var tradisjonelt viktig slåttemark fordi produksjonen i slik halvåpen, urterik skog er ganske stor. Det er ofte en gradvis overgang mellom engskog og rikmyr, og i slike myrkanter finnes det største artsmangfoldet. Noen av artene som trives

### Slåtten i Øvre Forra

Utmarksslåtten har en århundrelang tradisjon i Øvre Forra, hvor den har skapt åpne slåttemyrer og halvåpne, parkliknende engskoger. Den tradisjonelle slåtten fikk gradvis mindre omfang utover 1900-tallet. Den siste kjente fjellslåtten i området fant sted under andre verdenskrig. I dette området var stakksetting helt dominerende, og høyløer fantes bare på setervoller. I dag skjøttes bare en liten del av myrene Øvre Forra naturreservat for å bevare naturverdier og kulturhistoriske verdier i dette gamle slåttelandskapet.

### Flora og vegetasjon

Det meste av arealet som slås i naturreservatet er rikmyr (pH > 6), og mye av dette er rike bakkemyrer (helning over 30) der torva har god tilgang på kalk-



# Sitkagran og buskfuru

I kystsonen er det plantet mye sitkagran og buskfuru de siste femti årene. I Sør-Trøndelag har de fleste verneområdene langs kysten bestander eller innslag av sitkagran og/eller buskfuru. Disse er i all hovedsak plantet før vernetidspunktet. I dag står disse artene på svartelisten og er sammen med rynkerose og platanlønn de fremmede vekstene som truer formålet med vernet i mange verneområder i kystsonen.



For raskere gjenskaping av stedege plantesamfunn, fraktes all kvist og virke ut området eller brennes på stedet. Her ser vi en drift ett år etter host. Stokkene fraktes ut, etter at de har tørket noe og således redusert vekt.



# Truer verneområdene

Tekst og foto: Georg Bangjord

Forvaltningsmyndighetene ved Fylkesmannen eller kommune bestiller årlig oppdrag hos SNO på gjennomføring av uttak av fremmede vekster og treslag i verneområdene. I Sør-Trøndelag er det utført arbeid tilsvarende i gjennomsnitt et månedsverk årlig de siste ti årene på uttak av sitkagran og buskfuru. Gjenstående

arbeid for å kunne friskmelde verneområdene for disse artene, er beregnet til ca. to årsverk. I all hovedsak forsøker SNO å kjøpe tjenester på tiltak i verneområdene av grunneier eller andre i nærområdet til oppdragene. Mindre forekomster/bestander blir uttaket i noen tilfeller håndtert av lokalt SNO.

*Selv ti år etter hogst, er det ikke uvanlig å oppdage mindre planter i lyngheia*



En liten sitkagranplantning på Tryggholmen i Være landskapsvernområde. Her har frøspredning resultert i oppslag av yngre planter som i løpet av få år ville ha befestet hele holmen. De yngre plantene sees i framgrunnen på bildet.

Sitkagran som får nok lys, bærer tett og grov kvist helt ned til rota. Slike trær er svært arbeidskrevende å håndtere.



I en alder av ca 40 år begynner sitkagrana for alvor å produsere kongler og frøspredningen er i gang.



Unge sitkagranner som skyter opp etter frøspredning utenfor plantningen på Måøyen naturreservat i Roan.



På værutsatte steder på ytre kyst, kan sitkagrana bre seg mer krypende og kvele andre vekster i lyngheia. Bildet viser et individ av sitkagran som har fylt en forsenking i terrenget



Hogst av sitkagran på Trygggholmen landskapsvernområde i Bjugn.

### Krevende drift

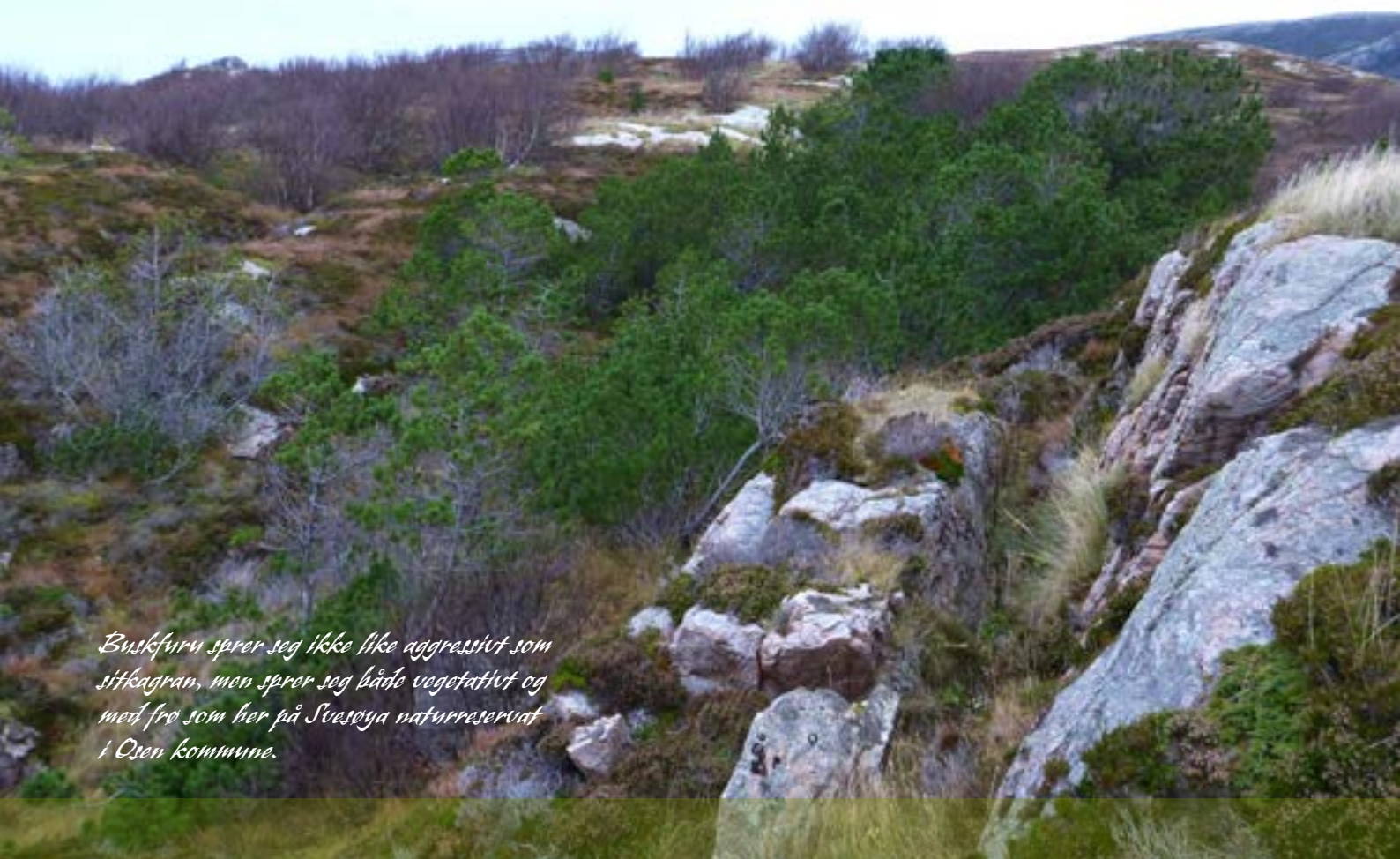
Ute på øyer og andre vanskelig tilgjengelige steder langs kysten, er det ofte ikke mulig å gjennomføre driften ved bruk av hogstaggregat eller annen maskinell drift. Siden det sjeldent er tele i bakken i ytre kyststrøk, vil tunge maskiner ofte medføre terrengskader som er lite forenelig med vernet. Videre er adkomst, utforming av terreng og kvistsetting normalt ikke egnet for maskinell drift. Slike bestander må således driftes med manuell hogst. Verdien i stokken kan ikke forsvare kostnadene ved hogst og frakt av virke til kjørbar vei. Dette skyldes egenskapene til virke (rask vekst, grov kvist og stor avsmalning) som gjør at stokken primært har verdi som brensel og at bestandene ligger oftest på uveisomme steder. Dette innebærer betydelig manuelt arbeid med flere transportetapper, omlastninger og båtbruk. Denne driftsformen er således svært kostnadskreven om virket skal fraktes ut eller håndteres på stedet ved brenning.

*Bestander i ytre kyststrøk må ofte driftes med manuell hogst*

### Omfattende oppfølging

Etter endt hogst må området følges opp med noen års mellomrom for å ta ut ny foryngelse som stammer fra frøsetting etter hogst. Mindre planter er vanskelig å oppdage når de står nede i lyngen og er ofte først lett synlig i terrenget etter fem år. Selv ti år etter hogst, er det ikke uvanlig å oppdage mindre planter i lyngheia som har vært oversett under tidligere oppfølging. Mange steder er det sitkagranbestander i nærheten verneområdene. Her vil frøspredning fra disse bestandene medføre en evig oppfølging av uttak av oppslag i verneområdet, om ikke bestandene i nærområdet fjernes helt.

Forekomst av sitkagran og buskfuuru i verneområdene på kysten av Sør-Trøndelag.



*Buskfuuru sprer seg ikke like aggressivt som sitkagran, men sprer seg både vegetativt og med frø som her på Svesøya naturreservat i Osen kommune.*

# OVERVÅKING AV

# Kongeørn

*Den tette oppfølgingen vil blant annet gi kunnskap om variasjoner i den årlige produksjon av unger som flyr ut av reiret*

Snart flygedyktig kongeørnunge på reiret. Foto: Ola Eirik Bolme.

SNO er hovedleverandør av overvåkingsdata på kongeørn gjennom det nasjonale overvåkingsprogrammet for rovvilt. Arbeidet startet i noen utvalgte intensivområder i 2013, og utvides til en ekstensiv kartlegging i hele landet i 2014.

Overvåkingen av kongeørn i Norge er en del av det nasjonale overvåkingsprogrammet for rovvilt. Det betyr at Miljødirektoratet er oppdragsgiver, men at ansvaret for metodikk, sammenstilling av resultater og formidling ligger hos Rovdata. Rovdata er en uavhengig leverandør av overvåkingsdata og bestandstall på alle de fire

store rovdynere og kongeørn i Norge. De er en selvstendig enhet i Norsk institutt for naturforskning (NINA).

Overvåkingen av kongeørn er organisert i to hoveddeler, en intensiv del og en ekstensiv del. Den intensive delen foregår i 12 utvalgte områder fordelt over hele landet (se kart 1). De utvalgte områdene sikrer en god geografisk spredning langs nord-sør-gradienten og øst-vest-gradienten i Norge, og inkluderer kystnære bestander. I hvert av disse områdene blir det årlig fulgt opp 15 territorier etter en fastsatt metodikk. Den tette oppfølgingen vil blant annet gi informasjon om endringer i årlig overlevelse hos voksne individer og kunnskap

om variasjoner i den årlige produksjon av unger som flyr ut av reiret. SNO har løst denne delen av oppdraget ved å kjøpe tjenester av folk med særlig kompetanse på kongeørn. Flere av tjenesteyterne har jobbet med kongeørn i de utvalgte områdene i flere tiår.

I 2013 ble det gjennomført intensiv kartlegging i alle de 12 utvalgte områdene, med unntak av Aure. Til sammen 165 territorier med mange



reirplasser ble undersøkt og Rovdata sammenstiller nå dataene på hekk-suksess (se kart 2).

Den ekstensive delen som vi starter opp med i 2014 går ut på å kartlegge aktivitet i nåværende og tidligere kjente hekkterritorier over hele landet. Vi kjenner i dag til ca. 1300 kongeørnterritorier i Norge. Vi har kjente kongeørnterritorier i hele landet, med unntak av de sørøstligste delene av landet.

Den ekstensive overvåkingen skal gjennomføres av lokalt SNO i forbindelse med annet type oppdrag, som jerve-registrering og oppsyn i verneområder. Langt fra alle territorier vil derfor bli besøkt hvert år, men over tid vil vi kunne få en bedre oversikt over territorier i bruk og behov for nykartlegging i enkelte områder. Rovdata vil på bakgrunn av data fra overvåkingen legge fram et nytt bestandsestimat for kongeørn i Norge.

Økt kompetanse på kongeørn i SNO, samt økt oversikt over territoriene og økt tilstedeværelse i disse områdene, vil styrke våre muligheter til å avverge forstyrrelser, gi bedre informasjon, og forebygge og avverge faunakriminalitet på rovfugl.



Kongeørn med rype.  
Foto: Jostein Sandvik.

# Kurs I SKADEFELLING

Kompetanseutvikling for skadefellingsjegere og lisensjegere på de store rovdyrene er noe mange i Statens naturoppsyn er involvert i. Vi har et særlig samarbeid med NJFF i dette arbeidet.

Samarbeidet fikk et løft i forbindelse med åpningen av Jakt & Fiskesenteret på Flå i 2012. Kursene «jakt på bjørn» og «kurs i skadefelling bjørn» har blitt oppdatert og videreutviklet i samarbeid med SNO og NJFF, og SNO er faste bidragsytere på disse. Trening av hundeevipasjer for sporing på bjørn har også hatt prioritet. I tillegg til trening av egne hunder, har også SNO – ofte i samarbeid med SWDI (Scandinavian Working Dog Institute) – bistått lokale fellingslag med kursing/ trening av sporhunder rundt om i forskjellige kommuner. Fylkesmennes hundeevipasjer i Hedmark, Oppland, Troms og Finnmark har fått særlig oppfølging. Og vi har også i år bistått utvalgte hundeevipasjer under den årlige sportreningsuka på radiomerkede bjørner i Tackåsen i Sverige. Vi har i tillegg bistått folk rundt om i lokale fellingslag med oppstart av sporhundtrening. I SNO har vi også 3 «wirebjørner» som vi har brukt på arrangerte treningskvelder for både skadefellings – og lisensjegere. Et veldig populært tiltak.

Lisensjakta på jerv har ikke gitt det resultatet som forvaltning og Storting har ønsket seg. Derfor har kompetanseutvikling og forsøk på å øke jegeres motivasjon for jervejakt vært et satsningsområde i året som har gått. SNO har også her bidratt sterkt på kurs rundt omkring i landet. Totalt har det blitt avholdt kurs i 9 kommuner fra Hedmark i sør til Finnmark i nord.

Skadesituasjoner med ulv har lett for å dukke opp på plasser der folk har lite erfaring med rovdyr og rovdyrskader, og i slike situasjoner blir det ofte ekstra mye fokus på fellingslaget som har blitt satt til å jakte på skadevolderen. Mye arbeid har blitt lagt ned i å forsøke og hjelpe disse fellingslagene. Det har vært mange møter med kommuner og fellingslag. I noen tilfeller har vi bistått i selve jakten, men ofte skjer bistanden gjennom løpende kontakt med fellingslag og fellingsledere. Her har SNO bistått i alle ledd med råd og tips. I Oppland har et månedsverk gått



# OG LISENSJAKT

Tekst: Lars Gangås



med til slikt arbeid sommeren 2013, men også i Agder, Telemark, Vestfold, Møre & Romsdal og Sør-trønderlag (i tillegg til de faste ulvefylkene) har man fått føling med ulv – og vi har dermed hatt mye opplæringsarbeid i forhold til dette. I Agder ble det også arrangert et kurs i ulvejakt i regi av NJFF der SNO bistod.

Ellers er kompetanseheving og samarbeid med kommunale fellingslag og lisensjegere godt innarbeidet i SNOs hverdag, og skjer gjennom daglig kontakt gjennom hele året over hele landet. I tilfeller der SNO blir satt til å utføre ekstraordinære uttak av rovdyr, blir svært ofte lokale ressurspersoner hyret

inn. Dette gir – i tillegg til god hjelp – også økt kompetanseutbytte og bedre samarbeidsrelasjoner for alle parter.

# Endring av naturoppsynsloven

Tekst: John Ole Grøtthe

Stortinget vedtok med virkning fra 14. juni 2013 endringer i naturoppsynsloven §§ 2 og 3. Endringene innebar dels en opprydding i hvilke lover oppsynet skal føre kontroll med, dels en presisering av hjemmelsgrunnlaget for Statens naturoppsyns kontrollvirksomhet – med en nærmere angivelse av oppsynets fullmakter og kontrollobjektets plikter.

Regelen i naturoppsynsloven § 2 gir Statens naturoppsyn (SNO) generell hjemmel, plikt og legitimitet til å gjennomføre kontroll med etterlevelsen av plikter pålagt i eller i medhold av de enkelte særlover som er nevnt i bestemmelsen.

Naturoppsynets kontrollfullmakter, altså hvilke konkrete kontrollinngrep naturoppsynet kan foreta overfor borgerne, og hvilke plikter personer som utøver virksomhet etter de forskjellige lovene har til å medvirke under kontrollen, framgikk tidligere ikke direkte av loven, men fulgte implisitt av de oppgaver og oppdrag som oppsynet var pålagt, samt av enkelte særlover.

Etter revisjon av loven i 2013 følger det imidlertid nå av lovens § 3, regler om hva naturoppsynet kan gjøre i sin kontrollvirksomhet. Bestemmelsen angir også hvilke plikter kontrollobjektet har ved kontroll, samt oppstiller en straffetrussel

for den som unnlater å følge de pålegg oppsynet gir.

Denne fellesreguleringen og de generelle inngrepsfullmaktene innskrenker ikke kontrolladgangen etter særlovene opplistet i lovens § 2 første ledd. De generelle fullmaktene i naturoppsynsloven § 3 begrenser heller ikke rettighetene oppsynspersonellet har ved tildeling av begrenset politimyndighet. Er tjenstepersonell tildelt begrenset politimyndighet (BP), benyttes denne som en tilleggss beføyelse til de kontrollfullmakter SNO har som statlig tilsyn, og utløses når myndigheten tas i bruk.

Naturoppsynsloven gir ikke hjemmel for bruk av tvangsmidler, f.eks. ransaking og beslag, og naturoppsynet kan derfor ikke i medhold av loven gjennomføre kontroll med andre tvangstiltak enn dem som står til rådighet for enhver, jf. straffeprosessloven §§ 176 og 206.

Ved utforming av oppsynets kontrollfullmakter er det lagt til grunn at naturoppsynet og politiet dels har overlappende oppgaver, samtidig som de har ulike roller og dermed ulike virkemidler. Naturoppsyn og politi arbeider begge med kontroll av om regler blir overholdt og avdekking av eventuelle regelbrudd.

Fullmaktene i § 3 annet ledd gjelder ellers bare der oppsynet fører kontroll og ikke ved utføring av oppsynets øvrige oppgaver. Fullmaktene er videre begrenset til kontroll med etterlevelse av regelverkene nevnt i § 2 første og annet ledd.

Oppsyn som er tildelt oppdrag og tjenestebevis etter avtale med SNO om årlig tjenestekjøp, vil ha samme myndighet som SNO. For øvrig vil forvaltningslovens krav til prosedyrer og saksbehandling gjelde under gjennomføring av kontrollvirksomheten.

*Tilsyn i Fjellheimen  
villretningsområde*



# Endring av lakse- og innlandsfiskloven

Tekst: John Ole Grøtting

## - ny hjemmel og nye rutiner for SNO

I samband med revisjon av lakse- og innlandsfiskloven ble det med virkning fra 1. januar 2013 fastsatt en ny administrativ adgang for Statens naturoppsyn (SNO) til å beslutte inndragning av ulovlig satte fangstredskaper.

Den nye lovteksten i lakse- og innlandsfiskeloven § 47 sier: «Departementets oppsyn kan inndra umerket redskap av begrenset verdi som er satt ut i strid med lov eller forskrift gitt i medhold av lov. Inndratt redskap kan destrueres etter tre måneder eller etter særskilt kunngjøring.»

Bakgrunnen for endringen er begrunnet i behovet for en enklere saksbehandling ved inndragning og destruering av fangstredskaper som er benyttet til ulovlig fangst. Det tas årlig hånd om et stort antall redskap som er satt ut i strid med lov eller forskrift med hjemmel i lov. Det er i hovedsak umerket redskap av begrenset verdi som er beslaglagt av SNO i medhold av begrenset politimyndighet (BP). Selv om det nå også er vedtatt nye regler i straffeprosessloven § 214 b som gir påtalemyndigheten kompetanse til å beslutte inndragning når verken eier, lovbrøyer eller besitter er kjent, vil det forenkle saksbehandlingen betydelig når departementets eget oppsyn kan fatte beslutning om inndragning.

Antall saker med inndratte fiskeredskaper i 2013.

Inndratte redskaper/garn 2013	Totalt 255
Avsluttet/destruert	215
Flest inndragninger	Troms (108)
	Nordland (52)
	Finnmark (37)
	Hordaland (35)

Hvis SNO avdekker ulovlig redskap med kjent eier eller ulovlig redskap av større verdi vil vårt oppsyn fortsatt følge reglene i straffeprosessloven, og forholdet blir anmeldt til politiet.

Mange ulovlige garnredskap som det fram til 2013 er tatt beslag i, og som deretter er overlevert til lokalt politi, vil nå falle inn under den nye administrative inndragningsadgangen for SNO som departementets oppsyn.

Som en konsekvens av lovendringen har SNO i samråd med eget direktorat (Miljødirektoratet) og Klima- og Miljødepartementet (KLD), etablert registreringsrutiner, avklart hvilke redskaper som primært faller inn under lovens bestemmelse, og etablert rutiner som skal sikre rapportering og dokumentasjon i samband med inndragningen. Det statlige naturoppsynets instruksjer og rutiner for dette følger i stor grad rutiner som bygger på politiets rutiner etter straffeprosessloven. Blant annet vil det, som ved beslag i medhold av

begrenset politimyndighet, bli hengt igjen en inndragningslapp ved inndragningsstedet som viser at fangstredskapet er inndratt av SNO, og at eventuelle spørsmål om forholdet kan rettes til SNO.

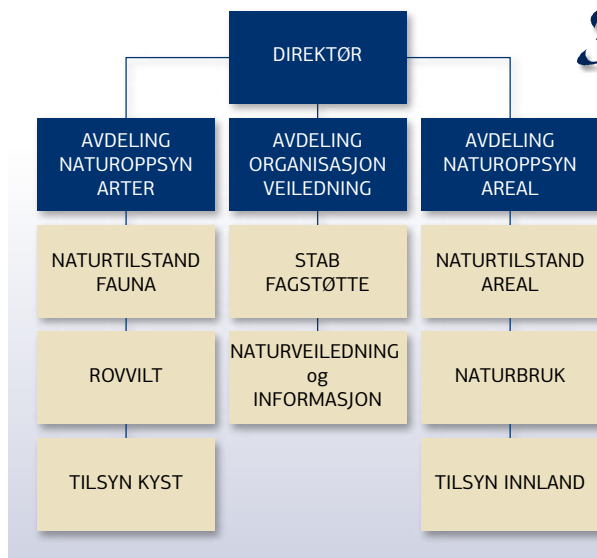
De redskaper som den nye ordningen vil favne, vil i



hovedsak være settegarn, drivgarn (opptil 250 meter) og krokarn. Et redskap som særlig vil falle utenfor rammen av lakse- og innlandsfiskeloven § 47 annet ledd, er kilenot.

Den nye ordningen vil på ingen måte overflødig gjøre politiets egen sjøtjeneste og arbeid med lakseoppsyn. Det vil fortsatt være behov for en godt samordnet innsats mellom SNO og politiet på dette feltet. Ulovlig fiske etter anadrom laksefisk kan i sum ha stor betydning på bestandsutviklingen, og kan i enkelte tilfeller true lokale laksestammer. Det er derfor viktig at oppsynsmyndigheter og politi, ved tilstedeværelse og kontroll, har fokus på å forebygge og holde det ulovlige fisket på et minimumsnivå. Forhåpentlig kan ny hjemmel og enklere rutiner i samband med kontrollen av fisket etter lakse- og innlandsfiskeloven, bidra til at håndhevingen på dette rettsområdet blir mer effektiv. Det statlige oppsynets erfaringer fra den første sesongen med nytt virkemiddel har i alle fall vært gode.

## 3 avdelinger og 7 seksjoner



I 2013 ble det innført ny organisasjonsstruktur i SNO.

Etter en omorganiseringsprosess gjennom de siste par årene ble det vedtatt en tre-nivå-struktur, med en direktør, tre avdelingsdirektører og sju seksjonssjefer. De tre avdelingene er Naturoppsyn arter, Naturoppsyn areal og Avdeling organisasjon veiledning. Seksjonene har nå en faglig inndeling hvor lokalt SNO har kjerneoppgaver innenfor seksjonens arbeidsområde(r), men i det daglige arbeidet bidrar de fleste med kollegastøtte og utfører oppgaver som faglig ligger til andre seksjoner og opererer slik multifunksjonelt.

## SNO lokalisering

Antall ansatte ved hvert lokalkontor er angitt i parentes.



# 301 faste ansatte bosatt i 166 kommuner

SNO er organisert som en del av Miljødirektoratet, med sentral administrasjon i Trondheim og over 60 lokalkontorer spredt over hele landet. Ved utgangen av 2013 hadde SNO 123 faste tilsatte på heltid. Av disse var 27 tilknyttet sentraladministrasjonen i Trondheim og 96 arbeider som naturoppsyn eller naturveiledere tilknyttet lokalkontorene. I tillegg er det 150 rovviltkontakter som er fast tilsatt på tilkalling (timebasert), og 28 faste tilsatte sesongoppsyn som hovedsakelig har oppgaver innenfor lakseoppsyn og naturoppsyn, tilrettelegging og skjøtsel i verneområdene. Til sammen utgjør disse i alt 296 faste ansatte som jobber lokalt over hele landet og er bosatt i 166 kommuner.

I tillegg til de faste ansatte har SNO tjenestekjøpsavtaler med hele 282 personer (enkeltmannsforetak), fjellstyrer, lokale firma, entreprenører m.m. til å utføre ulike rovviltoppdrag eller oppgaver knyttet til lakseoppsyn og verneområdene.

Faste tilsatte i administrasjonen i Trondheim	27 <sup>1)</sup>
Faste tilsatte lokale naturoppsyn/naturveiledere	96 <sup>2)</sup>
Faste tilsatte på tilkalling	150
Faste tilsatte sesongoppsyn	28
<b>Totalt antall faste tilsatte</b>	<b>301</b>
Tjenestekjøpsavtaler	282

<sup>1)</sup> Herav 9 på pensjonistvilkår

<sup>2)</sup> Herav 2 på pensjonistvilkår

# 248 millioner til fordeling

Hovedtall kap. 1426 i St.prp nr. 1 (Budsjettprop.). Tallene er angitt i millioner.

Budsjettpost	2009	2010	2011	2012	2013
Driftsbudsjett (1426.01)	97,3	110,6	120,7	124,1	134,2
Tjenestekjøp (1426.21)	-	-	9,0	9,0	9,3
Nasjonalparker (1426.30)	41,3	28,5	24,7	23,4	65,7
Verneområder / kulturlandskap (1426.31)	52,1	40,8	38,6	38,5	
Skjærgårdstjenesten (1426.32)	18,4	21,8	23,7	23,7	
<b>Totalt</b>	<b>209,1</b>	<b>201,8</b>	<b>211,8</b>	<b>218,7</b>	<b>209,2</b>

Kap.post	Bokført	Saldert årsbudsjett	
		2012	2013
140021	Mennesket og naturarven	1 500 00	
142721	Mennesket og naturarven		800 000
141021	Overvåking rovvilt og fjellrev (timebasert personell)	5 640 000	7 235 000
142571	Tilskudd villreinnemnder/villreinovervåking	750 000	750 000
142601	Drift SNO inkl tjenestekjøp RVK mm	125 474 000	137 306 000
142621	Tjenestekjøp fjellstyrer, almenninger og Fjelltjenesten	9 008 000	9 297 000
142630	Tiltak i nasjonalparker	22 899 000	69 050 000
142631	Tiltak i naturreservat og utvalgte kulturlandskap i jordbruket	32 550 000	
142632	Skjærgårdstjenesten	30 803 000	21 100 000
142721	Driftsutgifter ved tiltak og overvåking gaupe, mårhund, mink og moskus	2 555 000	1 105 000
142773	Forebyggende og konfliktdepdende tiltak rovvilt	400 000	
142776	Klimapark 2469 (inkludert 0,45 mill fra post 1426.31 i 2012)	1 450 000	1 100 000
<b>Totalt</b>		<b>233 029 000</b>	<b>247 743 000</b>

Budsjettstrukturen ble endret i forbindelse med etableringen av Miljødirektoratet. De enkelte postene er flyttet / slått sammen, og på denne bakgrunn ikke nærmere kommentert i denne årsrapporten.

## 54,1 millioner til å fikse naturen

Totalt ble det fordelt 54,1 millioner kroner til tiltak i verneområdene i 2013. Målet er å ta vare på naturen, og samtidig legge til rette for friluftsliv.

Norge har opprettet nesten 2800 verneområder, spredt over hele landet. Hensikten er å sikre sårbare og truede naturtyper, og bevare områder av internasjonal, nasjonal og regional verdi. Tiltakene Miljødirektoratet finansierer gjennom feltapparatet SNO skal fremme verneverdiene, legge til rette for naturvennlig bruk og fjerne trusler mot naturmangfoldet. Mange verneområder er også viktige friluftsområder, og tilrettelegging for bruk er også et poeng i folkehelsesammenheng.

### Balanserer bruk og vern

Å balansere bruk og vern kan være vanskelig. Ønskemålet er å tilrettelegge, slik at folk skal kunne ferdes trygt i naturen uten at verneverdiene reduseres. Kanalisering av ferdsel, bygging av over 20 bruer, klopping i våtmark, steinsetting i bratt og sårbart terreng og god skilting er eksempler på hva pengene er brukt til.

I Jostedalsbreen nasjonalpark er det mye enklere å ta seg fram etter at stien til Flatbreytta i Fjærland ble restaurert. Det samme har skjedd med den gamle ferdselsvegen over Kamperhamrane i Stryn.

Blant andre tiltak er rydding av skog og kratt, slått av eng og myr, mens lyng er brent under kontrollerte former. I tillegg er fremmede arter som sitkagran, rynkerose og mink fjernet.

### Grunnlag for turisme

Alle skjøtselstiltak går over flere år, som for eksempel slått. Om ikke slått opprettholdes, vil gamle kulturlandskap på sikt gro igjen med busker og trær. Tradisjonell bruk har skapt et kulturlandskap vi har lært oss å sette pris på, og mange steder er dette grunnlaget for dagens turisme.

Sølandet ved Røros, Gaulosen ved Trondheim og Nærøyfjorden i Sogn er steder hvor vi årlig setter inn ressurser på å holde kulturlandskapet intakt. Noen steder leies det også inn beitedyr når disse er med på å videreføre en tradisjon som ellers er gått ut av bruk.

### Ender vender tilbake

Restaurering av våtmark er en annen prioritert oppgave. Hensikten er å tilbakeføre våtmarka til opprinnelig status, slik at arter som ikke lenger finnes her vender tilbake. Tautra i Nord-Trøndelag og Skottvatnet i Oppland er to eksempler på slik restaurering som har



Klopping i Vona, Naustdal.

Foto: Rune Holen

pågått over flere år, og hvor det igjen yrer av ender og vadefugler. Fremmede arter er uønsket i norsk natur, fordi de fortrenger stedegne arter. Minken gjør ubotelig skade på sjøfuglbestanden, og en del av midlene brukes til å fjerne denne arten. Våren 2014 kan mange sjøfugler hekke med mye større mulighet til å lykkes enn tidligere, blant annet i reservatene på Smøla og i Varanger.

### Skaper verdier lokalt

SNO utfører ikke alle tiltakene selv. Statskog fjelltjenesten, fjellstyrrer og lokale foretak involveres for å få dette til. Dermed havner store deler av verdiskapingen på lokale hender. Å gjøre turistattraksjoner tilgjengelige, slik som Storsetefossen i Geiranger, skaper et bedre grunnlag for næringslivet i distriktet.

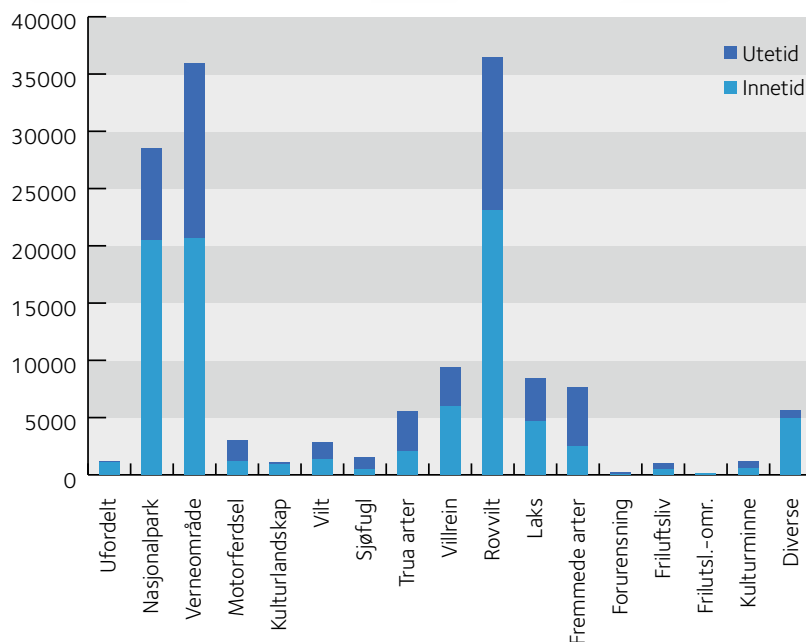
Noen tiltak gjennomføres som et spleiselag, for eksempel med bidrag fra bønder med beiterett, via ideelle organisasjoner til kraftprodusenter. Sømmen bru på Hardangervidda er ett eksempel på dette. Den ble finansiert av Miljødirektoratet sammen med Statkraft, Buskerud landbrukselskap, Den norske turistforening og lokale beitelag og grunneiere. Slik strekker midlene lenger enn om hver enkelte interessent hadde operert på egen hånd.

Samlet ble det fordelt 54,1 millioner kroner til tiltak i verneområder i 2013.

Type tiltak	Millioner kroner
Informasjon	8,5
Kartlegging og overvåking	6,0
Skjøtsel	13,3
Tilrettelegging	19,5
Uttak fremmede arter	3,7
Restaurering og vedlikehold	3,1
<b>Sum</b>	<b>54,1</b>

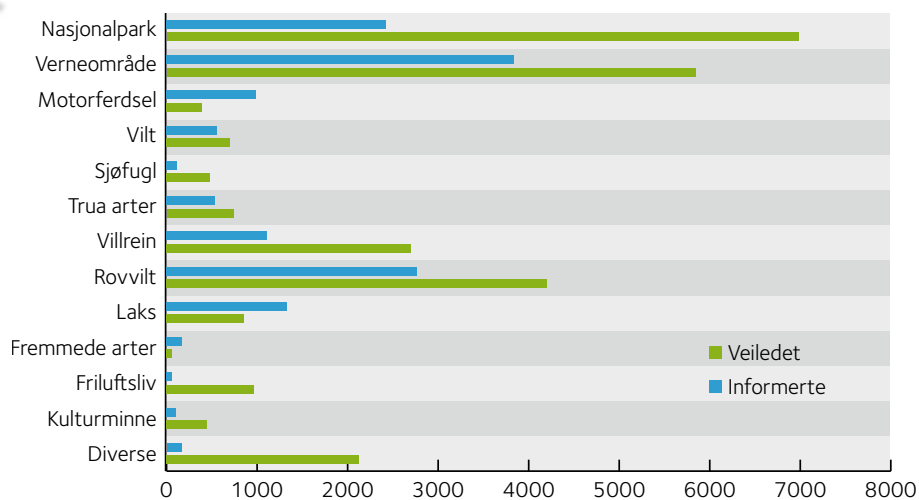
# 149 671 timer naturoppsyn

Totalt ble det loggført nesten 150.000 naturoppsyn og naturveiledning på de 96 faste ansatte lokalt i SNO. Fordelingen mellom de ulike arbeidsområdene var omtrent som tidligere år. Tilsyn og tiltak i nasjonalparker og andre verneområder samt rovviltarbeidet var de tre viktigste oppgavene, som til sammen utgjorde omtrent ¾ av innsatsen. Arbeidstiden er her fordelt på utetid, praktisk arbeid i felt, og innetid som er kontorarbeid, kurs/kompetanse og møtevirksomhet/relasjonsbygging



# 40 650 veiledet og informerte

Veiledning og informasjon er viktige oppgaver for SNO som er integrert i alle typer arbeidsoppgaver. Naturveilederne har veiledning og opplæring som hovedoppgave, men naturveiledning inngår også i varierende grad i de daglige oppgavene til de øvrige ansatte. Tilfeldige møter med brukere av naturen blir ofte gitt informasjon og ved behov veiledet om lover og regler (angitt som informerte her).



Naturveiledning

## 16 millioner til Fjeltjenesten, fjellstyrer og bygdeallmenninger

Oppsynsordningene som fjellstyrene, Statskog Fjeltjenesten og bygdeallmenningene driver, er viktige samarbeidsparter og tjenesteytere for SNO. Fra 2011 ble deler av tjenestekjøpet, som tidligere hadde gått fra SNOs driftsbudsjett, overført til en egen budsjettpost, 1426.21, øremerket tjenestekjøp fra disse aktørene. I 2013 var dette totalt kr. 9 297 000.

I tillegg til dette kommer varierende beløp fra ulike budsjettposter til forskjellige prosjekter, hovedsakelig arbeid med rovvilt og overvåking av ulike arter. Disse midlene vil variere fra år til år, avhengig av hvilke prosjekter SNO får ansvar og oppfølging for.

	Fjellstyrer	Statskog SF	Almenning	Samlet
Totalt tjenestekjøp 2013	7 395	7 743	903	16 041
Totalt tjenestekjøp 2012	7 109	9 284	767	17 160
Totalt tjenestekjøp 2011	6 727	9 814	510	17 051

Tallene angis i 1 000 kr.

## 13 526 artsobservasjoner registrert

SNO har utarbeidet en egen database, Feltdagbok, for registrering og logging av tiltak og status i verneområdene, [www.feltdagbok.miljodirektoratet.no](http://www.feltdagbok.miljodirektoratet.no). Artsregistreringene blir imidlertid ikke lagt inn i denne databasen, til dette brukes i utgangspunktet Artdatabankens database Artsobservasjoner, eller andre databaser som er spesialkonstruert for spesifikke artsgrupper, som f.eks. Rovbase for rovvilt.

Alle registrerte observasjoner som er gjort i tjeneste av SNO-ansatte eller tjenesteytere, merkes med Prosjekt Statens naturoppsyn. I 2013 ble det registrert 13.518 observasjoner av 306 arter.



Artsgrupper	2011		2012		2013	
	Antall obs	Antall arter	Antall obs	Antall arter	Antall obs	Antall arter
Fugler	19604	250	15901	242	12977	236
Pattedyr/krypdyr/amfibier	495	34	395	34	470	34
Småkryp/insekter	28	20	10	9	34	21
Vekster / planter	116	66	43	24	27	12
Fisk					8	3
<b>TOTALT</b>	<b>20243</b>	<b>370</b>	<b>16349</b>	<b>309</b>	<b>13526</b>	<b>306</b>

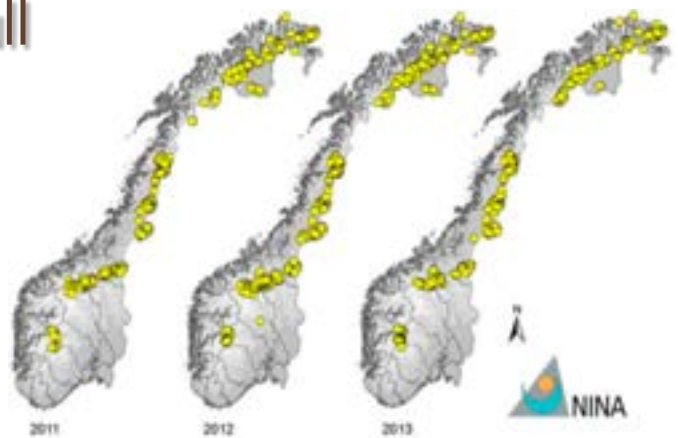
# 143 fjellrevvalper i 23 kull

Fjellreven er et av Norges mest utrydningstruede pattedyr, og står oppført som kritisk truet på Norsk Rødliste 2010. Fjellreven har egen handlingsplan og et nasjonalt overvåkingsprogram. Gjennom overvåkingsprogrammet kontrolleres kjente fjellrev-lokaliteter årlig.

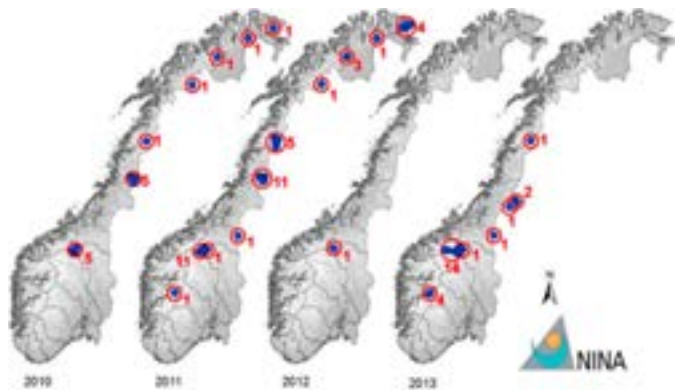
SNO koordinerer det praktiske arbeidet med fjellrevovervåkingen i Norge gjennom syv regionalt ansvarlige (Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Norge Nord, Finse, Hardangervidda). Mye av arbeidet i felt løses gjennom bruk av Fjelltjenesten i nord og fjelloppsynet i Fjellstyrene og Bygdeallmenningene i Midt- og Sør-Norge.

I 2013 ble det registrert 24 ynglinger av fjellrev i Norge, med minimum 143 valper. Vinterbestanden av fjellrev før yngling var minimum 118 individer. I Sør-Norge var det totalt 20 ynglinger og i Nord-Trøndelag var det tre ynglinger. Fra Nordland og nordover ble det bare registrert en yngling i 2013. De store forskjellene mellom sør og nord kan høyst sannsynlig forklares av de store forskjellene i forekomst av smågnagere. Fjellreven får sjelden fram valper når det er lite smågnagere.

Utsetting av fjellrevvalper fra avlsprogrammet har gitt gode resultater i Sør-Norge de siste årene. Utsatt fjellrev var sannsynligvis innblandet i 19 av årets norske ynglinger. SNO bistår i selve utsettingsarbeidet, og følger også opp førautomater i disse områdene i ettertid. I Nord-Trøndelag er det økt forekomst av fjellrev. Tiltak med oppsett av førautomater og i noen grad felling av rødrev har trolig vært viktig for etablering og fast tilhold av fjellrev i disse fjellområdene. Situasjonen nord for Saltfjellet er dårlig for fjellreven. Her har bestandene i lengre tid vært små og det er svært lange avstander mellom de ulike delbestandene.



Geografisk fordeling av hi kontrollert i 2011 (374), 2012 (422) og 2013 (388).



Figur 4. Ynglinger av fjellrev i 2010 (n=16), 2011 (n=40), 2012 (n=1) og 2013 (n=24).

Ynglinger av fjellrev i 2010 (n=16), 2011 (n=40), 2012 (n=1) og 2013 (n=24).



Fra venstre:  
Utsetting av fjellrev på Finse, Buskerud. Foto: Ida Glemminge.  
Fjellrev med unger (Svalbard). Foto: Erik Ydse.  
Denne haugen er min! Fjellrev på Varanger. Foto: Alfred Ørjebu.

## 4 store rovdyr kartlagt og overvåket

Det nasjonale overvåkingsprogrammet for rovvilt skal sikre at kartlegging og overvåking av rovvilt blir utført på best mulig måte og likt over hele landet. SNO er den største aktøren og utfører feltarbeid på alle artene. SNO har også ansvaret for oppfølging og feltkontroll av tilfeldige rovviltmeldinger.

Dagens metoder for overvåking og kartlegging av de store rovdyrene er i stor grad basert på sporing på snø. I tillegg blir DNA-analyser benyttet i betydelig grad, og dette er i dag den viktigste metoden for å overvåke bjørnebestanden.

### Gaupe

Totalt har SNO i år kontrollert 245 observasjoner meldt inn som familiegruppe av gaupe. 132 av disse har status "Dokumentert" eller "Antatt sikker". Med grunnlag i dette har Rovdata i 2013 estimert 54–59 familiegrupper på landsbasis i, før jakta 2013.

### Jerv

I 2013 ble i alt 275 tidligere kjente ynglelokaliteter hos jerv kontrollert av SNO. Registreringspersonellet har i 2013 foretatt 1303 besøk innenfor kjente ynglelokaliteter, en økning på 4,7 % sammenlignet med i 2012. Med bakgrunn i dette ble det påvist 44 dokumenterte eller antatte ynglinger av jerv i Norge. Personellet har

dokumentert egen leteinnsats (snøscooter, helikopter, ski, truger m.m.) ved bruk av GPS-mottaker. I alt summerer den registrerte leteinnsatsen seg til i overkant av 131 000 km i 2013.

### Bjørn

I alt 1250 møkk- og hårprøver av det som kan være bjørn er SNO samlet inn eller mottatt fra publikum i 2013.

Prøvene analyseres av Bioforsk Svanhovd, og med bakgrunn i dette vil der rapportere på antall bjørn i løpet av første kvartal i 2014. Basert på 1395 møkk- og hårprøver fra 2012, ble det registrert i alt 137 bjørner i Norge i 2012.

### Ulv

I 2013 er 356 meldinger om ulv registrert og lagt inn i Rovbasen. Dette inkluderer også analyserte DNA-prøver. Utenfor ulvesona er det registrert streifende ulv i følgende fylker: Sør-Trøndelag, Møre og Romsdal, Oppland, Hedmark, Telemark, Buskerud, Aust-Agder, Vest-Agder, Oslo og Akershus og Østfold.



Foto: Tore Solstad

## 344 dyr tatt ut ved felling

SNO får i ulike sammenhenger i oppdrag å felle vilt. Vedtak om slike uttak gjøres som regel av Miljødirektoratet. Det kan dreie seg om ekstraordinære uttak for å forhindre

skader på husdyr og tamrein, ettersøk /avliving av skadde eller syke dyr, uttak av predatorer for å bevare trua arter eller uttak av uønskede, fremmede arter.

I 2013 ble det totalt tatt ut 344 dyr ved ekstraordinære uttak. Dette var færre enn året før for de fleste arter, men i omtrent samme omfang som i 2011.

Art	Tiltak	2011	2012	2013
Bjørn	Ekstraordinær felling / uønsket atferd	2	8	0
Jerv	Ekstraordinær skadefelling og hiuttak	49	77	42
Ulv	Ekstraordinær skadefelling og påkjørt/skadet	0	1	3
Gaupe	Uønsket atferd	0	1	0
Rødrev	Tiltak for bevaring av fjellrev og dverggås	110	486	107
Mink	Bestandsreduksjon / sjøfugltiltak	99	226	179
Moskus	Uttak av streifindivider og syke/skadde dyr	15	19	13

Jerv felt i Bykle.



Foto: Lars Gangås



# 7675

## kadaver av sau og rein undersøkt for rovviltskade

Fra 2001 har SNO hatt ansvar for å dokumentere skade på rein og husdyr som mistenkes å være drept eller skadet av rovvilt. Fastsettelse av dødsårsak og vurdering, utføres etter fastsatte retningslinjer. Arbeidet er organisert ved at lokale rovviltkontakter foretar en feltundersøkelse når det meldes fra om funn av husdyr eller tamrein som kan være drept eller skadet av rovvilt.

Etter flere år med færre innrapporterte kadaver, opplevde SNO at et større antall kadaver ble meldt inn som mulig rovviltskade i 2013. Totalt 7676 døde eller skadede rein og sau er undersøkt for om det er fredet rovvilt som er årsaken til skaden. Av 5126 undersøkte sauer ble det påvist rovviltskade i 2324 (45 %) av tilfellene. 1382 (54 %) av de 2549 undersøkte skadene på rein ble påvist å være rovviltskader. Figurene viser utviklingen i antall påviste rovviltskader fordelt på de ulike skadevolderne i perioden 2008 – 2013.



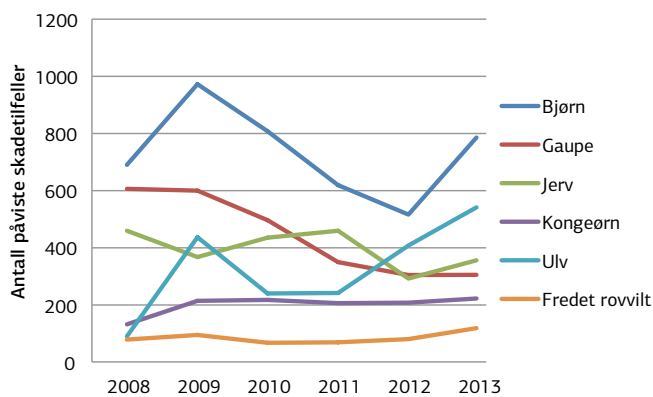
Kadavrene blir raskt spist av åtseletere og fluemark slik at det blir vanskelig å bestemme dødsårsak. Her obduserer rovviltkontakt Stig Andre Brennhaug restene av en sau i Hattfjelldal.

Foto: Vegar Pedersen

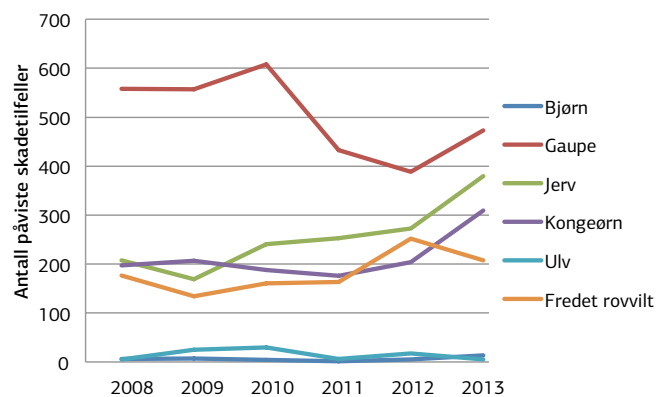
Rovviltkontaktene har lokal forankring og arbeider som regel i det distriktet de bor. Rovviltkontaktene rapporterer til

regionalt ansvarlig i SNO. Resultatene av undersøkelsene gjøres tilgjengelig for forvaltningen og publikum i den nasjonale

databasen Rovbase ([www.rovbase.no](http://www.rovbase.no)). Disse resultatene brukes av forvaltningen som grunnlag for forvaltningsavgjørelser.



Antall sau og lam påvist drept av rovdyr i Norge 2008 – 2013.



Antall tamrein påvist drept av rovdyr i Norge 2008 – 2013.

Kilde: Rovbase 3.0

## 196 anmeldelser

Med lov 21. juni 1996 nr. 38 om statlig naturoppsyn (naturoppsynsloven), fikk vi den første helhetlige lovgivning om tilsyn og kontroll med den del av miljøforvaltningens lovgivning som er knyttet til bærekraftig bruk og vern av naturmangfold og utmark. Loven la grunnlaget for opprettelsen av Statens naturoppsyn (SNO) som tilsynsmyndighet og miljøforvaltningens operative feltorgan.

Formålet med oppsynet og den overordnede rollen til SNO er å ivareta nasjonale miljøverdier og forebygge miljøkriminalitet, jf. naturoppsynsloven § 1. Loven retter seg følgelig både mot naturen selv og mot menneskelig adferd i naturen. En del tilsyn i form av naturoppsyn utføres som et såkalt helhetlig oppsyn, der oppsynet retter seg både mot naturtilstanden og mot overholdelse av regelverk innenfor oppsynets ansvarsområde.

Naturoppsynsloven § 2 første ledd pålegger oppsynet å føre kontroll med at bestemmelser gitt i eller i medhold av friluftsløven, naturmangfoldloven, motorferdselloven, kulturminneloven, viltloven, lakse- og innlandsfiskeloven, småbåtloven § 40 og markaloven blir overholdt. Det samme gjelder forurensningsloven så langt departementet bestemmer. Småbåtlovens § 40 er siste tilskudd på listen over de lover oppsynet plikter å føre etterlevelseskontroll med, og kom inn i samband med revisjon av loven i fjor.

I samband med revisjon av naturoppsynsloven i 2013 ble også hjemmelsgrunnlaget for Statens naturoppsyns kontrollvirksomhet presisert med nærmere angivelse av oppsynets fullmakter og kontrollobjektets plikter.

Etterlevelse av de enkelte lovverk søkes først og fremst nådd gjennom veiledning, informasjon og kommunikasjon, men slike virke-

Anmeldelser	Antall
Naturmangfoldloven	38
Motorferdselloven	58
Viltloven	24
Lakse- og innlandsfiskeloven	36
Markaloven	2
Fritids- og småbåtloven	2
Plan- og bygningsloven	2
Straffeloven	5
Vegtrafikkloven	6
Havressursloven	23
<b>Totalt</b>	<b>196</b>

Ulovlig barmarkskjøring ble anmeldt 11 ganger i 2013.



Foto: Vegar Pedersen

midler er ikke tilstrekkelig i alle tilfelle. Anmeldelse og trussel om straff vil være ett av flere håndhevsings- og sanksjonsmidler (administrative sanksjoner) som da står til rådighet for det statlige oppsynet. Prinsipielle og alvorlige miljølovbrudd blir alltid anmeldt. Det samme gjelder saker der den allmennpreventive effekten ved å anmelde er stor.

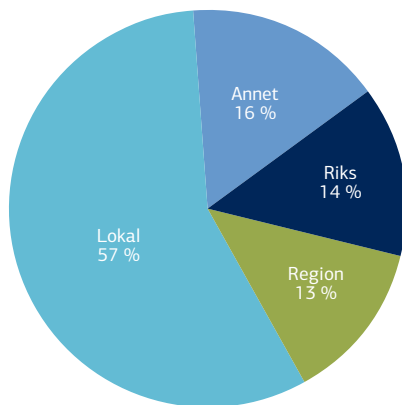
Foruten brudd på de 8 miljølovene anmeldes også overtredelser av bestemmelser i andre lovverk når overtredelser avdekkes under kontroll med miljølovene og det anses hensiktsmessig, for eksempel overtredelser av bestemmelser i havressursloven og vegtrafikkloven.

I 2013 ble det anmeldt 196 lovbrudd fra SNOs faste ansatte og gjennom SNOs tjenestekjøp fra Statskog Fjelltjenesten i Nordland og Troms. Dette er lavere totaltall enn foregående år, blant annet ble det i 2012 anmeldt 472 lovbrudd. Hovedårsaken til færre anmeldte lovbrudd siste år, skyldes et betydelig mindre antall anmeldte forhold etter lakse- og innlandsfiskeloven. Fra 1. januar 2013 ble det statlige naturoppsynet gitt adgang til å inndra visse fiskeredskap og fangstredskap som er satt ut i strid med loven eller forskrift i medhold av loven. For 2013 har dette nye virkemiddelet resultert i 255 inndratte fiske- og fangstredskaper, redskaper det tidligere ble tatt beslag i (i medhold av begrenset politimyndighet) og som ble anmeldt til lokalt politi. Oversikten viser også at SNO har anmeldt flere forhold siste år etter motorferdselloven og naturmangfoldloven enn i 2012. For regelbrudd etter motorferdselloven er det flest tilfeller av ulovlig snøscooterkjøring. Når det gjelder brudd på naturmangfoldlovens regler er det en overvekt at lovbrudd i verneområder (landskapsvernområder, nasjonalpark og naturreservat).

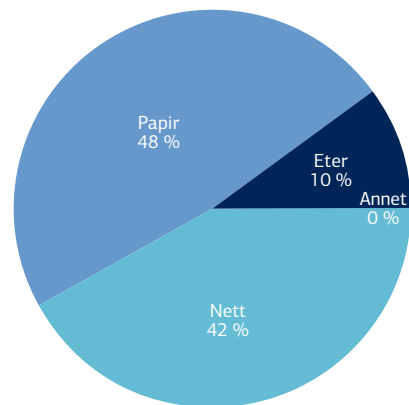
Det er avgitt flest anmeldelser til Øst-Finnmark, Troms og Hordaland politidistrikt. Pr. 1. mars 2014 hadde SNO mottatt underretning om saksavgjørelse i 88 av de anmeldte sakene. Av disse har 49 endt med forelegg, 1 dom på bot, 1 dom på frifinnelse, 4 påtaleunntatelser og 33 henleggelse. For de henlagte forholdene er 20 henlagt grunnet manglende opplysninger om gjerningsperson, 12 etter bevisets stilling og 1 grunnet manglende saksbehandlingskapasitet. Flere av henleggelsene er fulgt opp med klage til overordnet påtalemyndighet, primært gjelder dette forhold henlagt etter bevisets stilling.

# 3632 medieoppslag om SNO

I løpet av 2013 ble det byttet leverandør for medieovervåkningen, til Opoint. Tallene for 2013 er derfor ikke direkte sammenlignbare med tidligere år. Det registrerte antallet medieoppslag ble en del mindre i 2013 enn 2012, men noe høyere enn i 2011. Det er fortsatt en relativt liten andel som fanges opp fra etermediene (10 % av oppslagene), mens det for trykte medier (48 %) og webmedier (42 %) er god dekning, det mangler fortsatt noen av de lokale mediene.



Fordeling av medieoppslagene mellom de forskjellige papirmediene i 2013.



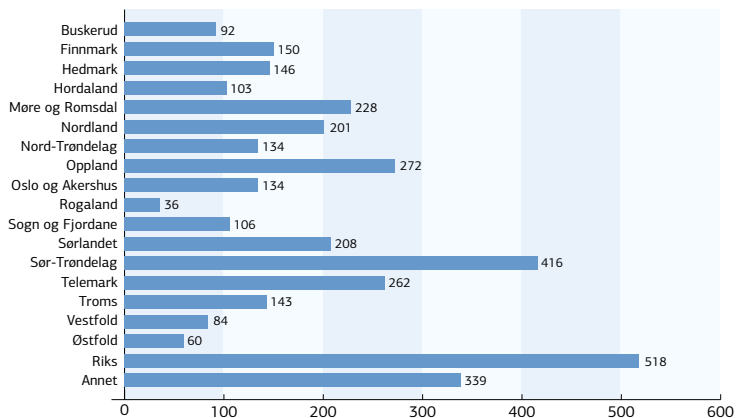
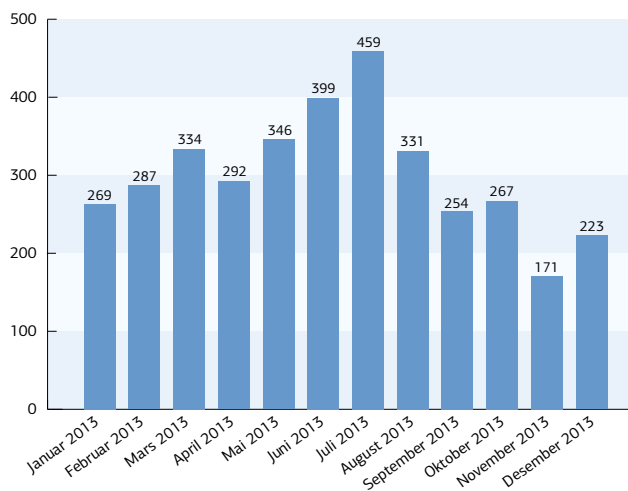
Fordeling av medieoppslagene mellom de forskjellige medietypene i 2013.

Det er fortsatt størst fokus på SNO i forbindelse med rovviltarbeidet, spesielt i tilknytning til rovviltskader på husdyr, noe som avspeiler seg i fordelingen av nyhetsoppslag gjennom året. De aller fleste av oppslagene var nøytrale, eller positive, kun en liten andel negative oppslag.



Foto: Liv Byrkjeland.

SNOs medarbeidere er oftere i ulike programmer og nyhetsendinger på TV og i radio enn denne statistikken viser (10 %).



Totalt ble det registrert 3632 medieoppslag om SNO i 2013, med denne måneds- og geografiske fordelingen.



Statens naturoppsyn (SNO) Besøksadresse: Brattørkaia 15A, Trondheim Postadresse: Postboks 5672, 7485 Trondheim

[www.naturoppsyn.no](http://www.naturoppsyn.no)

M-220-2014